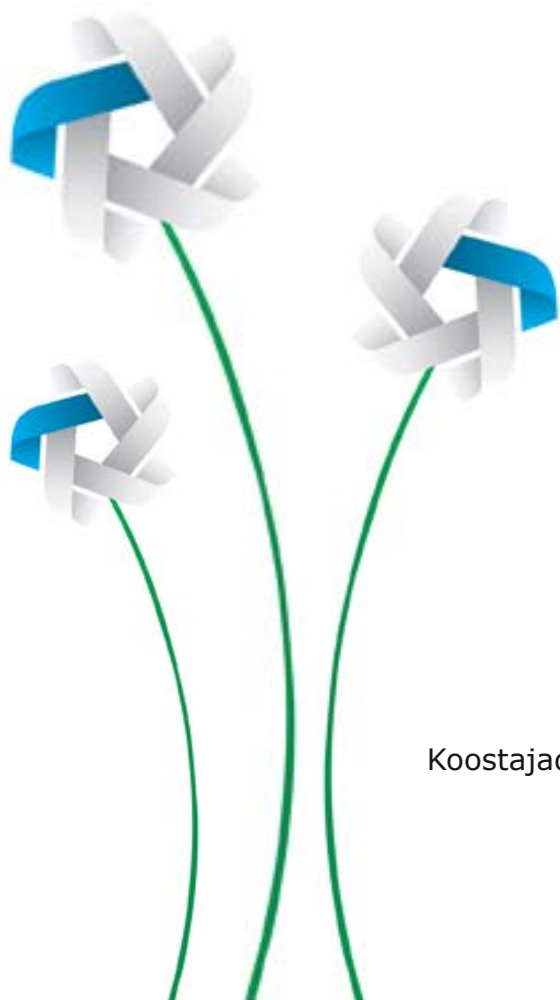

TAKISTUSTETA KÕRGKOOLIÕPE

Erivajadusega õppija toetamine ja õpikeskkonna kohandamine
Juhend kõrgkoolidele, õppijatele, õppejõududele, tugitöötajatele

Koostajad: Kaido Kikkas, Katre Koit, Inga Kukk, Tiia Kurvits,
Sven Kõllamets, Getter Tiirik, Ene Varik

SISUKORD**Sissejuhatus 3**

Kellele? 3

Millest? 3

Mis on erivajadus? 4

Meditiiniline mudel 4

Sotsiaalne mudel 5

Universaalne disain 6

Kaasava hariduse põhimõtted 7

Milliseid toetusi on erivajadusega üliõpilasel võimalik saada? 9

Riigi tasandi toetused ja teenused 9

Kohalike omavalitsuste toetused ja teenused 10

Kõrgkoolide erivajadusega üliõpilaste tugisüsteemid 12

Soovitused üliõpilasele - Seisa oma õiguste eest! 13

Olukorra kaardistamine 15**Teavitus- ja tugisüsteemi kavandamine 16**

Kõrgkooli strateegiline arendamine 16

Töötajate koolitus ja teavitamine 16

Erivajadusega üliõpilaste kontaktisik 17

Kommunikatsioon - veeb, teavikud 17

Soovitusi arendustöökis kaardistusvaldkondade kaupa 18

Kõrgkooli vastuvõtu eelne tegevus 18

Vastuvõtt ja "hea vastuvõtu tava" 18

Delikaatsete isikuandmete töötlemine 19

Erivajadusega õppija vajaduste hindamine 20

Soovitusi intervjuerijale 20

Tugiteenused 23

Juurdepääs õpikeskkonnale 24

Füüsiline juurdepääs õppehoonetele 24

Arvutitöökoha ligipääsetavus 25

Veebi ligipääsetavus 26

Infotehnoloogia alaseid soovitusi 26

Õppe kättesaadavus 29

Hea praktika uue õppeaasta/kursuse algul 29

Õppematerjalide vormistamine 30

Soovitusi õppe sisu kättesaadavamaks muutmisel 30

Kuidas kohandada õpikeskkonda kuulmispuudega üliõpilasele 31

Kuidas kohandada õpikeskkonda nägemispuudega üliõpilasele 31

Kuidas kohandada õpikeskkonda füüsilise puudega üliõpilasele 32

Kuidas kohandada õpikeskkonda lugemis- ja kirjutamisraskustega üliõpilasele 32

Kuidas kohandada õpikeskkonda tähelepanu- ja keskendumisraskustega üliõpilasele 33

Hindamissüsteem ja eksamikorraldus 33

Võimalikud alternatiivsed hindamisvormid 34

Kuidas kohandada eksamikeskkonda kuulmispuudega üliõpilasele 34

Kuidas kohandada eksamikeskkonda nägemispuudega üliõpilasele 35

Kuidas kohandada eksamikeskkonda füüsilise puudega üliõpilasele 35

Kuidas kohandada eksamikeskkonda lugemis- ja kirjutamisraskustega üliõpilasele 35

Kasulikku infot 36

Õppimisvõimalused välismaal 36

Koostööpartnerid 36

Kasutatud allikad 37

Sissejuhatus

Eesti hariduspoliitikas rakendatakse võrdsete võimaluste põhimõtteid, mille kohaselt peamiseks kõrghariduse saamise eelduseks on üliõpilase võimed. See tähendab, et igal keskhariduse omandanud noorel sõltumata tema erivajadusest on õigus saada kõrgharidust. Eesti kõrgkoolides õpib üha enam liikumis-, kuulmis- või nägemispuude ja muude erivajadustega noori, kuid siiski on neid tasemeõppes proportsionaalselt kordades vähem kui kogu rahvastikus.

Hariduse omandamine on üks inimõigustest, kuid toetavate teenusteta ja juurdepääsuta on erivajadusega noored vähem konkurentsivõimelised ning suuremas väljalangemisohus.

Erivajadusega noore õppimist võivad raskendada mitmed takistused, mis tulenevad õpikeskkonnast ja tema erivajadusest (nt füüsiline juurdepääs õppehoonetele, vajadus eritranspordi, isikliku abistaja või viipekeeletõlgi järele). Samuti võib erivajadusega üliõpilast kergemini alt vedada tervis, nii et ta ei saa õppida täiskoormusega ja võib vajada paindlikumat õppekorraldust, pikemat õppeaega või ajutist lisatuge.

Kellele?

Juhendi eesmärk on anda üliõpilastele, kõrgkoolide nõustajatele, haldustöötajatele ja õppejõududele ülevaade erivajaduste temaatikast, võimalikest probleemidest, mis võivad takistada erivajadusega õppijate edukat edasijõudmist, ning probleemide lahendamise võimalustest.

Millest?

Juhendi esimene osa annab infot erivajaduste teema tausta ja tugisüsteemide kohta laiemalt. Teises osas on esitatud kontrollküsimused kõrgkooli juurdepääsetavuse kaardistamiseks ning soovitused teavitus- ja tugisüsteemi kavandamiseks või täiustamiseks.

Kuigi praegu keskenduvad nii riiklikult, kohalikes omavalitsustes kui ka kõrgkoolides pakutavad tugiteenused liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega üliõpilaste vajadustele, on juhendis käsitletud õppekorralduse ja õpikeskkonna kohandamist ning arvestatud ka muude erivajadustega (nt lugemis- ja kirjutamisraskused).

Mis on erivajadus?

Eestis puudub ühtne puude ja erivajaduse määratlus. Mõistekasutus on ka ajas muutunud (puue → erivajadus). Puuet kasutatakse üldiselt meditsiinilises kontekstis ja seoses sotsiaaltoetuste süsteemiga, mis on suures osas puudepõhine. Erivajaduse mõiste on avaram, seostudes eelkõige õpikeskkonna eripäraga (puudest võib, aga ei tarvitse tuleneda hariduslikke erivajadusi). Haridusliku erivajadusega õppijad võivad olla puudega, õpiraskustega, aga ka andekad või muudel põhjustel õppekeskkonna kohandamist vajavad lapsed ja noored. Pedagoogilises kontekstis (sh kõrghariduses) kasutatakse laia haridusliku erivajaduse määratlust:

Hariduslik erivajadus on vajadus teha muudatusi või kohandusi kooli õppekavas, rühma töökavas või õppekeskkonnas (õppevorm, õpperuumid, õppevahendid, meetodid, suhtluskeel, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid, vajadusel tugipersonal). Nii tagatakse kõigile võimalus maksimaalseks osalemiseks õppeprotsessis ja individuaalseks arenguks.

Puuet võib määratleda mitmeti. Kaks kõige laialdasemalt kasutatavat määratlust lähtuvad vastavalt **meditsiinilisest** ja **sotsiaalsest mudelist**. Puudega inimeste organisatsioonid eelistavad tavaliselt sotsiaalsel mudelil põhinevat mõistet, sest see väljendab kõige selgemalt ühiskonnast ja elukeskkonnast tingitud piiranguid, mis ei võimalda puudega inimestele teistega võrdselt ühiskonnaelu erinevates valdkondades täisväärtuslikult osaleda.

Meditsiiniline mudel

- Mudeli järgi on puudega inimene haige või pödur ning teda peab "ravima" või "terveks tegema".
- Meditsiinitöötajad panevad inimesele diagnoosi, millega põhjendatakse puudest tulenevaid "piiranguid".
- Mudel võtab puudega inimestelt vastutuse ja võimaluse ise valikuid teha ja otsuseid langetada.
- Mudel lähtub arusaamast, et puudega inimesed vajavad pidevat ravi.
- Mudelile on iseloomulik, et puudesse suhtutakse kui ohtu (nt arvatakse, et puudega inimestel on teistest oluliselt suurem risk haigestuda)

Sotsiaalne mudel

- Mudel keskendub mõjule, mida ühiskonnast tingitud takistused puudega inimeste elule avaldavad.
- Haigus, õnnetus või tervislik seisund on kahjustanud inimese teatud kehaosa toimimist ning piirab tema iseseisvat toimetulekut.
- Piiranguga on võimalik kohaneda (nt kuulmislangukse kompenseerimiseks kuuldeaparaat, lühinägelikkuse korrigeerimiseks prillid või kontaktläätsed)
- Raskeim toime tulla just ühiskonnast ja elukeskkonnast tulenevate tõketega (nt raskesti juurdepääsetavad hooned, ühissõidukid ja inforuum, isiklike abistajate nappus, kohandamata õpikeskkond ning teadmatuses või väärarvestest hoiakutest tulenev diskrimineerimine).
- Puudega inimeste vajadusi tunnustav ja nendega arvestav ühiskond saab puude avaldumise raskust ja mõju oluliselt vähendada.
- Ühiskonnast ja elukeskkonnast tingitud takistuste eemaldamine loob puudega inimestele reaalsemad võimalused teistega võrdväärseks eluks.

Ühiskonna suhtumine puudega inimestesse on aja jooksul paranenud, kuid siiani levib mitmeid teadmatuses tulenevaid stereotüüpe ning väärarusaamu, mis tahtmatult põhjustavad diskrimineerimist ja/või tõrjutust.

Tänu puudega inimeste organisatsioonide tegevusele puudega inimeste huvide kaitsmisel ning esindamisel ning puudega inimeste enda aktiivsusele on paranenud juurdepääs avalikele teenustele ning muudele elementaarsetele õigustele ja teenustele. Puudega inimesi on üha enam ühiskonnas märgata, mis aitab kaasa ka tolerantsuse suurenemisele. Samas on puudega inimestel juurdepääsu paranedes parem võimalus ühiskonnaelus osaleda.

On oluline, et puudega inimestele oleksid tagatud teiste ühiskonnaliikmetega võrdsed võimalused ühiskonnaelus osalemiseks.

Sotsiaalministeeriumi andmetel on Eestis on puudega inimesi 2009. aasta alguse seisuga 8,8% rahvastikust. Enamik neist on eakad inimesed (59%), pisut üle kolmandiku (35%) tööealised ning 6% vanuses 0-17 aastat.

Universaalne disain

Meditsiiniline mudel keskendub puudele ja sotsiaalne mudel ühiskonnale ja keskkonnale, mille tekitatud tõketega puude või erivajadusega inimene peab toime tulema. Sotsiaalsest ning ühiskondlikust elust osavõtmist takistavaid barjääre on võimalik ennetada, rakendades alates erinevate teenuste ja füüsilise keskkonna planeerimise varastest etappidest universaalse disaini põhimõtteid.

Universaalne disain on strateegia, mille eesmärgiks on luua erinevate keskkondade, toodete, kommunikatsiooni, infotehnoloogia ning teenuste disain ja ülesehitus ligipääsetavaks, arusaadavaks ning kasutatavaks kõikidele nii suures ulatuses ning nii sõltumatul ja loomulikul viisil kui võimalik; eelistatult ilma kohandamise vajadusteta.

Tegemist on puudega inimestele, aga ka teistele rühmadele, nagu lastega pered, vanurid, ajutise liikumistakistusega või muu igapäevaelus toimetuleku takistusega inimestele sobivate lahendustega. Universaalse disaini põhimõtteid on seni käsitletud peamiselt füüsilise juurdepääsetavuse kontekstis, kuid need peaksid olema integreeritud ühiskonna kõikidesse valdkondadesse ning arengukavadesse. Kõrghariduses on universaalse disaini põhimõtted lisaks hoonete juurde-pääsetavusele seotud juurdepääsuga õppe sisule (nt õppemeetodite, -vahendite ja õppekorralduse mitmekesistamine ja kohandamine mitmekesiste vajadustega õppijaid arvestades).

Kaasava hariduse põhimõtted

Kaasav haridus tähendab, et kõigil õppijatel on õigus saada haridust vastavalt oma võimetele ja vajadustele.

Eesti hariduspoliitika lähtub kaasava hariduse põhimõtetest, mille kohaselt kõigil õppijatel on õigus saada haridust vastavalt oma võimetele ja vajadustele. Eesti on ühinenud kõigi olulisemate rahvusvaheliste inimõigusi või puuetega inimeste õigusi käsitlevate dokumentidega, mis käsitlevad ka õigust haridusele, nt:

- Inimõiguste ülddeklaratsioon (art 26): *Kõigi õigus haridusele on vaieldamatu. /.../ Ilma hariduseta ei saa inimene ennast arendada, mis on inimese elu eesmärgiks ja kõige olulisemaks ühiskonna toimimise eelduseks.*
- UNESCO Salamanca deklaratsioon (UNESCO, 1994:8): *Kaasava orientatsiooniga tavakoolid on kõige tõhusam vahend, et võidelda diskrimineerivate hoiakutega, luua avatud kogukondi, rajada kaasav ühiskond ning jõuda kõigile kättesaadava hariduseni; lisaks on enamikul lastest võimalik saada tavakoolides tõhusalt haridust ning nii paraneb kogu haridussüsteemi tõhusus ning lõpptulemusena ka kulutasuvus.*
- ÜRO puudega inimeste õiguste deklaratsioon (art 24 p 5): *Osalisriigid tagavad puudega inimestele ilma diskrimineerimiseta ja teistega võrdsetel alustel juurdepääsu üldisele kolmanda astme haridusele, kutseharidusele, täienduskoolitusele ja elukestvatele õppele. Selle eesmärgi saavutamiseks tagavad osalisriigid puudega inimestele põhjendatud ümberkorralduste tegemise.*
- ÜRO puudega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid (Reegel 6. Haridus): *Riik peab tunnustama puudega laste, noorte ja täiskasvanute võrdsete võimaluste põhimõtet alus-, põhi-, gümnaasiumi- ja kõrgharidusele integreeritud vormis. Riik peab tagama, et puudega inimeste haridus oleks haridussüsteemi integraalne osa.*
- Euroopa Komisjoni võrdse kohtlemise direktiiv (art 4 – puudega inimesed): *Tuleb tagada puudega inimestele tegelik mittediskrimineeriv ligipääsetavus teenustele, kaupadele, transpordile, majutusele etc.*
Selle tagamisele tuleb mõelda juba nende teenuste kujundamisel, toodete tootmisel ja hoonete projekteerimisel. Seega kohaldub direktiiv ka tootjatele. Lisaks ei tohi keelduda individuaalsetel juhtudel täiendavate meetmetest ligipääsetavuse tagamisel, kui inimene vajab lisaks veel mingit erikohtlemist (näiteks puudespetsiifika tõttu).

UNICA (Euroopa pealinnade kõrgkoolide võrgustik, vt www.unica-network.eu) on koostanud puudega tudengite vajadusi arvestavad miinimumstandardid, mida ligipäätav kõrgkool peaks järgima:

1. Puudega inimeste (nii üliõpilaste kui töötajate) vajadustega arvestatakse kõigis institutsiooni strateegiakavades.
2. Kõrgkoolil on ametlik võrdsete õiguste dokument, miles kirjeldatakse täpselt kõrgkooli poliitikat ja tegevust seoses puudega inimestega.
3. Kõrgkoolil on tugiteenuste koordineerimiseks eraldi üksus või vähemalt üks täiskohaga töötaja.
4. Kõrgkool töötab välja selged kriteeriumid selle kohta, kellel on õigus taotleda tugiteenuseid ja kohandusi.
5. Kõrgkool rakendab kõigi, nii puudega kui puudeta üliõpilaste puhul samu hindamisstandardeid.
6. Puudega üliõpilastel on võimalik valida samade õppekavade vahel nagu puudeta üliõpilastel.
7. Kõrgkool tagab inimeste puuet või tervise seisundit käsitlevate andmete kaitse ning käsitleb neid konfidentsiaalsetena.
8. Kõrgkool edendab puuete alast teadlikkust üliõpilaste ja töötajate hulgas.
9. Kõrgkool pakub oma töötajatele (õppejõududele ja haldustöötajatele) puuete alast koolitust.

Milliseid toetusi on erivajadusega üliõpilasel võimalik saada?

Puudega üliõpilastel on õigus kõigile puudega inimeste sotsiaaltoetustele ja teenustele. Toetusi ja teenuseid pakuvad erinevad tasandid – riik, Euroopa Liidu institutsioonid, kohalikud omavalitsused, mitmesugused organisatsioonid ja kõrgkoolid. Puudega inimeste sotsiaaltoetused sõltuvad nende puude raskusastmest, mis määratakse kindlaks, lähtudes inimese tervise seisundist, tegutsemisvõimest, elukeskkonnast, talle kättesaadavast abist, toetuse vajadusest ning puudest tulenevatest lisakuludest (nt eriseadmed, hooldus või rehabilitatsioon või transpordi, tööhõive või õppimisega seotud lisakulud).

Toetuste ja teenuste pakkumise eesmärk on parandada isikute võimalusi osaleda ühiskonnas teistega võrdsetel alustel ning korvata põhjendamatuid erisusi või takistusi, mis võivad ette tulla.

Kui on reaalne vajadus toetuse või teenuse järele, tuleb seda julgelt taotleda. Oma õiguste kasutamine on aktiivse kodaniku tunnus.

Riigi tasandi toetused ja teenused

Euroopa Liidu Sotsiaalfondist kaasrahastatava programmi Primus raames on erivajadusega üliõpilasel võimalik taotleda **stipendiumi või ühekordset toetust** erivajadusest tingitud ning õpingutega seotud lisakulude katteks. Stipendiumi saab taotleda perioodiliste tugiteenuste (nt isiklik abistaja, viipekeele tõlk, transport) ja toetust ühekordsete või ebaregulaarsete teenuste eest tasumiseks.

Stipendiumi või toetust taotledes peab taotleja esmalt kindlaks tegema, kas taotletavaid teenuseid või abivahendeid ei rahastata Sotsiaalkindlustusameti või Haigekassa vahenditest.

Üliõpilane esitab taotluse stipendiumi või toetuse saamiseks **elektronilises taotluskeskkonnas** või paber kandjal oma kõrgkooli erivajadusega üliõpilaste kontaktisikule.

Info stipendiumi ja vajalike lisadokumentide kohta ning taotlusvorm koos täitmisjuhistega on **programmi Primus kodulehel**.

Isikliku abistaja teenuse ja transporditoetuse kohta annab lisainfot Eesti Liikumispuudega Inimeste Liit (elil@elil.ee), viipekeele tõlke teenuse vajadusest tuleb teavitada oma õppeasutust, kes pöörduv taotlusega Haridus- ja Teadusministeeriumi poole (hm@hm.ee, tel 7 350 210).

Mittetöötav üliõpilane saab taotleda puudest tulenevate õppetööga seotud lisakulude katmist (õppetoetust) puudega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse alusel (PISTS). Toetust taotletakse läbi oma piirkonna pensioniameti, lisada tuleb kuludokumendid (PISTS, Õppetoetus, §10).

Töökäiv üliõpilane võib taotleda ka muid töötavale puudega inimesele ette nähtud toetusi ja teenuseid (nt PISTS alusel makstav töötamistoetus ja täiendkoolitustoetus) (PISTS. Töötamistoetus, §101).

Töötukassa (varasema Tööturuameti) poolt pakutavad teenused nagu töökoha kohandamine, tugiisiku teenus jms). Nendest toetustest ja teenustest võib palju kasu olla näiteks siis, kui erialase praktika teostamise kohast on juba saamas ametlik töökoht.

Kohalike omavalitsuste pakutavad toetused ja teenused

Üliõpilane saab kasutada selle kohaliku omavalitsuste pakutavaid toetusi ja teenuseid, mille elanikeregistrisse ta on kandud. Järgnevalt mõned võimalused suuremates hariduskeskustes.

Tallinn

- **Isikliku abistaja teenus** - koordineerib Eesti Iseseisva Elu Keskus (EIEK), eiek@hot.ee. Teenuse taotlemiseks on vaja esitada vastav avaldus aadressile Endla 59, 10615 Tallinn)
- **Invatransporditeenus** - koordineerib Tallinna puudega Inimeste Koda (TPIK), koduleht www.tallinnakoda.ee, kontakt tiia@tallinnakoda.ee. TPIK asub aadressil Endla 59, 10615 Tallinn.
- **Koolibussiring**, töökäivatele inimestele ka tööbussiring. Selleks tuleb pöörduda elukohajärgse linnaosavalitsuse sotsiaaltöötaja poole, info www.tallinn.ee
- Muud puudega inimestele ettenähtud toetused abivahendite ostmiseks, rehabilitatsiooniks, ravimiste ostmiseks, hinnatõusu kompenseerimiseks (Tallinna linna koduleht) samuti oma linnaosa sotsiaalhoolekandeosakonna kaudu.

Tartu

- **Isikliku abistaja teenus** - sügava liikumispuudega ja sügava nägemispuudega isikutele. Teenust osutab OÜ Koduhooldus, kliendi omaosalus on 0,13 eurot/tund. Isikliku abistaja saamiseks pöörduda Tartu LV sotsiaalabi osakonda (Raekoja plats 3, tuba 105, tel 7361 314 ning täita vormikohane taotlus.
- **Tasuline koduhooldus** - füüsilist abistamist vajavate isikute, kes ei tule iseseisvalt toime igapäevaelutoimingutega, abistamine kodus ja asjaajamisel väljaspool kodu. Teenust pakub OÜ Koduhooldus, tel 515 0932, Kaja Karv, info@koduhooldus.ee
- **Invatakso teenus** - Tartu linna piires osutatav osaliselt toetatud transporditeenus. Teenust osutatakse raske või sügava liikumis- ja/ või nägemispuudega tartlastele, kes puudest tingituna ei saa kasutada ühistransporti. Teenust osutab OÜ Tartaline, teenuse taotlemiseks tuleb pöörduda sotsiaalabi osakonna piirkonnakeskuse sotsiaaltöötaja poole, info http://www.tartu.ee/index.php?lang_id=1&menu_id=7&page_id=430
- **Puudega inimese sõiduki parkimiskaardi taotlemine** - taotleda saab Tartu Linnavalitsuse linnamajanduse osakonna liikluskorraldusteenistusest aadressil Raekoja plats 3 ruum 209.
- **Viipekeele tõlketeenus** - osutatakse Tartu linna raske või sügava kuulmispuudega või kuulmislangusega elanikele. Teenust osutab Tartumaa Kurtide Ühing. Tõlgi tellimine telefonil 53 316 755, 53 997 837, e-kirja teel: helle.sass@gmail.com, kirja teel: Vaikne 1, 50303 Tartu. Tartu linn rahastab teenust isiku kohta keskmiselt 3 tundi kuus. Teenuse kasutaja ise tasu ei maksa.
- **Invaabivahendite soetamine soodustingimustel, eluruumi kohandamine, sotsiaalnõustamine, sotsiaaltoetused, koduhooldus** – täpsem info Tartu linna kodulehelt http://www.tartu.ee/index.php?lang_id=1&menu_id=2&page_id=3967

NB! Eelnev loetelu muutub ja täieneb. **Mujal Eestis sarnaste teenuste taotlemiseks tuleks pöörduda oma elukohajärgse kohaliku omavalitsuse sotsiaalhoolekande osakonna poole.** Täpsemat infot saab omavalitsuste sotsiaalametnikelt ja kodulehtedelt.

Võimalik on pöörduda ka **Eesti Puuetega Inimeste Koja** ning tema liikmesorganisatsioonide poole. Igas maakonnas (lisaks Tallinnas) asuvad Eesti Puuetega Inimeste Koja allorganisatsioonid, piirkondlikud kojad, kellel võib olla olulist infot konkreetse maakonna kohta. Lisaks piirkondlikele kodadele on võimalik kontakteeruda ka erinevate puudeliitude ning -ühingutega.

Lisainfo Eesti Puuetega Inimeste Koja koduleheküljelt (www.epikoda.ee > Organisatsioon > Liikmed).

Kõrgkoolide erivajadusega üliõpilaste tugisüsteemid

Kõik programmi Primus partnerkõrgkoolide õpilased saavad kasutada Primuse stipendiumiprogrammi, kuid lisaks sellele on mitu kõrgkooli välja töötanud oma tugiteenuseid. Kõrgkoolides saadaolevate teenuste ja stipendiumite kohta saab infot kõrgkoolide veebilehtedelt või kõrgkoolide erivajadusega üliõpilaste kontaktisikutelt.

Primuse partnerkõrgkoolid ja koolide kontaktisikud (seisuga 1.03.2011):

- Eesti Infotehnoloogia Kolledž
Kontaktisik: Liis Kadde Liis.Kadde@itcollege.ee
- Eesti Kunstiakadeemia
Kontaktisik: Helen Kärner-Gavrilin helen.karner@artun.ee
- Eesti Lennuakadeemia
- Eesti Maaülikool
Kontaktisik: Ingrid Vilu Ingrid.Vilu@emu.ee
- Eesti Mereakadeemia
- Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia
Kontaktisik: Lilian Rajavee-Salundo lilian@ema.edu.ee
- Estonian Business School
Kontaktisik: Kadri Osula Kadri.Osula@ebs.ee
- Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused
- Lääne-Viru Rakenduskõrgkool
Kontaktisik: Nelly Randver nelly@modriku.edu.ee
- Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainori
Kontaktisik: Kaija Kumpas kaija.kumpas@mk.ee
- Sisekaitseakadeemia
- Tallinna Pedagoogiline Seminar
Kontaktisik: Tatjana Laansoo tatjana.laansoo@tps.edu.ee
- Tallinna Tehnikakõrgkool
Koordinaator: Kirke Kaljula kirke@tktk.ee
- Tallinna Tehnikaülikool
Kontaktisik: Sven Kõllamets sven.sollamets@ttu.ee
- Tallinna Tervishoiu Kõrgkool
Kontaktisik: Janne Timmotalo janne.timmotalo@ttk.ee
- Tallinna Ülikool
Kontaktisik: Ave Vilu ave.vilu@tlu.ee
- Tartu Kõrgem Kunstikool
Kontaktisik: Piret Mägiste piret.magiste@artcol.ee
- Tartu Tervishoiu Kõrgkool
Kontaktisik: Ilona Pastarus marjuk@ut.ee
- Tartu Ülikool
Kontaktisik: Liana Martin liana.martin@ut.ee

Soovitused üliõpilastele - Seisa oma õiguste eest!

- Erivajadusega üliõpilane on eelkõige üliõpilane - kuulud oma kõrgkooli üliõpilaskonda ning sul on võrdsed õigused osa saada kõigist üliõpilastele pakutavatest võimalustest, teenustest, üritustest ja organisatsioonide tegevusest, samuti valida ja olla valitud otsustuskogudesse.
- Reageeri alati, kui vajad abi, või näed, et mõni asi võiks toimida teisiti. Teised ei oska aidata, kui nad ei tea, mida ja kuidas oleks vaja teha.
- Ei tasu arvata, et põhjendatud probleemiga pole mõtet tegelema hakata, kuna nagunii midagi ei muutu - reeglina on lahendused olemas.
- Seadused, määrused, otsused ja eeskirjad on vastu võetud põhjusega. Tee nende sisu endale selgeks ja kontrolli alati, kas info ja vastused, mida teistelt saad, või otsused, mida sinu suhtes tehakse, vastavad nendele dokumentidele.
- Sina oled see, kes peab oma probleemi lahendama. Teised võivad sind aidata, kuid nad ei pruugi seda teha. Igal juhul ei tohi jääda lootma ainult teistele (vanematele, kaaslastele, kõrgkooli töötajatele).
- Igat oma vajadust või probleemi tuleb võimalikult selgelt ja täpselt põhjendada, lisades ka viiteid õigusaktide, otsuste või eeskirjade punktidele.
- Läbirääkimistes on suuline vestlus väga sobiv, kuid ükski otsus või lubadus ei ole reeglina siduv enne, kui see on kirjalikult fikseeritud. Üliõpilase jaoks tähendab see avaldust või e-kirja, vastaja jaoks kirjalikku otsust või vastust. Kirjalikku vastust on võimalik säilitada ning kirjalikule avaldusele on kohustus vastata. Küsi kirjalikku vastust ka siis, kui sellest esialgu keeldutakse.
- Ka ametnik või ülikooli töötaja peab täitma tema töö aluseks olevaid õigusakte ning oma otsuseid õigusaktidele tuginedes põhjendada. Seetõttu, mida selgemini ja argumenteeritumalt on üliõpilase avaldus sõnastatud, seda lihtsam on oma otsust põhjendada ka ametnikul.
- Kui toetuse või teenuse määramise aluseks olnud põhjus või vajadus ei ole muutunud, ei saa neid ära võtta ainult seetõttu, et inimene seisab oma õiguste eest või laskub ametnikuga vaidlusesse.

- Tõhusa suhtluse aluseks on alati vastastikune tähelepanelikkus ja viisakus. Vastaspoolde tasub suhtuda lugupidavalt ja viisakalt, siis on sul õigus oodata sama suhtumist ka vastaspoolelt.
- Ole järjekindel, kui selleks on argumenteeritult alust. Ära loobu ning ära tunne ennast halvasti, kui teine pool käitub ebameeldivalt või ebapädevalt. Kui Sina käitud korrektselt, siis ei ole probleem tõenäoliselt mitte sinu mures või vajaduses, vaid vastaspoolde suhtumises ja arusaamades, mis tulenevad teadmatusesest ning mida on vaja muuta.
- Too välja ka positiivne negatiivse kõrval, st ära unusta tänada inimest, kes on takistuste seadmise asemel leidnud lahenduse, käitunud meeldivalt ja vastutulelikult. Tunnustus innustab käituma abistajat nii nii ka edaspidi ja teiste abivajajatega, kel on sinuga sarnased mured.

Olukorra kaardistamine

Kõrgharidusele juurdepääsu ning erivajadusega õppijate vajadustega arvestamise olukorda kaardistades tuleks tähelepanu pöörata järgmistele valdkondadele:

1. Kõrgkooli strateegiline arendamine

- Kas juurdepääsu tagamine ja erinevate vajadustega üliõpilastega arvestamine on kõrgkooli strateegilise arendamise eesmärkide hulgas ja kvaliteedisüsteemi osa?

2. Kõrgkooli vastuvõtu eelne tegevus

- Kuidas tulevasi üliõpilasi teavitatakse sisseastumisel võimalikest kohandustest ja tugiteenustest ning erivajadusega üliõpilaste tugiteenustest ja võimalustest?

3. Vastuvõtt

- Kuidas on tagatud võrdsed võimalused?
- Kas on kehtestatud alternatiivseid vastuvõtutingimusi?
- Kuidas alternatiivne vastuvõtusüsteem töötab?

4. Erivajadusega õppija vajaduste hindamine

- Millest vajaduste hindamine koosneb?
- Kas üliõpilasega tehakse intervjuu? Kuidas seda struktureerida?
- Kas kõrgkoolis on erivajadusega õppijate kontaktisik? Mis on tema ülesanded?
- Kuidas ja keda väljaselgitatud vajadustest teavitada?

5. Tugiteenused ja tehnilised abivahendid

- Milliseid tugiteenuseid saavad kasutada üliõpilased?
- Mis tehnilisi abivahendeid üliõpilasele pakutakse?
- Kas õppematerjal on üliõpilasele kättesaadav (raamatukogu kasutamine, paljundusvõimalused)?
- Kas ja kuidas nõustatakse üliõpilast enesejuhtimise, õpioskuste ja karjääriteemadel (sh töövõimalused)?
- Milliseid tugiteenuseid saavad kasutada töötajad? Kust nad saavad infot erivajaduste kohta?
- Kuidas kohandatakse õppematerjale? Kas õppejõududel on võimalik saada abi õppematerjalide kohandamisel?
- Kuidas kohandatakse õppetööd?

6. Juurdepääs õpikeskkonnale

- Kas kõrgkooli õppe- jm hooned (ühiselamud, raamatukogu, haldushooned jne) on juurdepääsetavad?
- Kas erivajadusega üliõpilastele on tagatud juurdepääs infosüsteemidele? E-õppe võimalustele?

7. Hindamissüsteem ja eksamikorraldus

- Kuidas on võimalik kohandada hindamis- ja eksamisüsteemi?
- Milliseid alternatiivseid hindamismeetodeid kasutatakse?

Teavitus- ja tugisüsteemi kavandamine

Juurdepääsu tagamine on kõrgkooli strateegilise arendamise osa

Erivajadusega üliõpilaste toetamine on osa kõrgharidusele juurdepääsu tagamisest ning see peaks olema üks kõrgkooli strateegilise arendamise eesmärke ja kvaliteedisüsteemi osa. See eeldab, et füüsiline ja sisuline juurdepääs haridusele on kaardistatud vähemalt eespool nimetatud valdkondade ulatuses.

Kaardistamise on oluline kaasata nii eri osapooli kõrgkoolist (haldustöötajad, õppejõud, üliõpilased) kui kõrgkooliväliseid spetsialiste (puuetega inimeste organisatsioonid, kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad) ning tulemused peaksid olema kõigile üliõpilastele ja kõrgkooli töötajatele kättesaadavad. Puuetega inimeste organisatsioonid võivad anda kõrgkoolidele infot ja töövahendeid kaardistuse ja tegevuskava koostamiseks; samuti on koostöös nendega võimalik kavandada koolitusi ja teavitusüritusi kõrgkooli töötajatele ja üliõpilastele.

Kaardistuse põhjal koostatud juurdepääsu parandamise tegevuskava täitmist tuleks regulaarselt jälgida. Tegevuskava võib olla vormistatud eraldi dokumendina või osana kõrgkooli arengukavast vm üldisest strateegiadokumendist.

Juurdepääsetavuse arendamiseks on vaja ressursse. Eelkõige tegevuse algfaasis on oluline tagada rahastus projektidele, millega süsteemile pannakse alus.

Töötajate teavitamine ja koolitus

Et juurdepääsetavuse põhimõtted kõrgkooli igapäevatoos realiseeruksid, on oluline pöörata tähelepanu õppejõudude, teiste kõrgkooli töötajate ja üliõpilaskonna teavitamisele ja koolitamisele.

Kaasav hoiak ja hea tahe on olulisemad kui raha jm ressursid.

Üliõpilaskonna teadlikkuse tõstmisel saavad palju ära teha üliõpilasesindus ja üliõpilasorganisatsioonid.

Juurdepääsetavuse ja erivajaduste teemasid tuleks käsitleda õppejõudude põhi- ja täienduskoolituses. Teiste kõrgkooli töötajate koolitamise või teavitamise ulatus sõltub nende konkreetsest töövaldkonnast. Üldpõhimõtetest tuleks teavitada kõiki kõrgkooli töötajaid.

Koolitus või teavitustöö peaks käsitlema järgmisi teemasid:

- võrdõiguslikkus, võrdsed võimalused (kogu kõrgkoolipere)
- pakutavad tugiteenused, füüsiline juurdepääs, olulised kontaktisikud ja info liikumine (infotöötajad)
- üliõpilaste erivajadustega arvestamine ning nende sobiv toetamine (nt kaasüliõpilased, sh tuutorid ja tugiüliõpilased, raamatukogu, sööklate, kohvikute, ühiselamute personal)
- füüsilise keskkonna ligipääsetavus (nt kõrgkooli hoonete haldamisega seotud töötajad)
- infole juurdepääs, infosüsteemide arendus, tehnilised abivahendid (nt IT-töötajad, haridustehnoloogid)
- õpikeskkonna kohandamine lähtuvalt erivajadusega üliõpilaste vajadustest (õppejõud, infotöötajad, nõustajad, õppetöö koordinaatorid)

Erivajadusega üliõpilaste kontaktisik

Et erivajadusega üliõpilased saaksid hõlpsalt vajalikku infot, nõu ja tuge, nende vajadused saaksid piisavas ulatuses välja selgitatud ning info vajalike tugimeetmete, õppekorralduse või õppe sisu kohanduste kohta liiguks tõrgeteta, on otstarbekas nimetada erivajadusega üliõpilastele kindel kontaktisik (või suurema kõrgkooli puhul kontaktisikud teaduskonniti).

Kontaktisiku rolli ja vastutusala võib määratleda erinevalt (infospetsialist, nõustaja või juurdepääsetavuse tegevuskava täitmise eest vastutav töötaja), kuid eriti kõrgkooliõpingute alguses on erivajadusega üliõpilaste jaoks psühholoogiliselt oluline, et neil oleks võimalik oma küsimuste ja probleemidega pöörduda konkreetse inimese poole.

Õppija jaoks on oluline, et ta teaks täpselt, kelle poole mis probleemiga pöörduda.

Kommunikatsioon

Üliõpilased saavad kõige sagedamini infot kõrgkooli veebist. Spetsiifilise info hankimisel (nt tugiteenuste või nõustamise kohta) on oluline roll ka trükitud teavikutel - voldikutel, flaieritel jms.

Soovitusi arendustöök kaardistusvaldkondade kaupa

Kõrgkooli vastuvõtu eelne tegevus

Erivajadusega üliõpilaste puhul on oluline alustada koostööd potentsiaalsete üliõpilastega juba eelmisel haridustasemel. Kaasa aitavad toimivad sidemed erivajadusega inimeste organisatsioonide, üldharidusasutuste ja kõrgkoolide vahel.

Eeltegevuste eesmärk on potentsiaalsete üliõpilased üles leida ning julgustada neid kaaluma edasiõppimise võimalusi, teavitades neid sisseastumistingimustest, erialadest ja õppetöö ajal pakutavatest tugiteenustest.

On oluline, et kõrgkoolis pakutavaid erialasid ja vastuvõtutingimusi käsitlevat infot antakse mitmes alternatiivses vormis (trükituna, telefonitsi, veebilehel, infoüritustel jne).

Avatud uste päevad ja muud samalaadsed üritused tuleb läbi viia erivajadusega inimestele juurdepääsetavas asukohas ning kuulmispuudega inimestele tagada viipekeeletõlge.

Vastuvõtt ja "hea vastuvõtu tava"

- vastuvõtutingimustega tagatakse võrdsed võimalused kõikidele kandideerijatele, sh
 - kehtestatud on põhimõtted erivajadusega õppijate vastuvõtuks
 - kandideerimisel ja registreerimisel kasutatavad vormid on kättesaadavad elektrooniliselt
- erivajadusega üliõpilaskandidaatidel on ülevaade kõikides sisseastumisel kasutatavatest võimalustest, samuti on juba vastuvõtul võimalik saada selget infot õppetöö ajal kasutatavatest tugiteenustest
Näide: kõrgkooli tutvustavates trükistes, rebaseatmikis on teavet erivajadusega üliõpilaste tugiteenuste kohta.
- üliõpilaskandidaatidel on võimalik teavitada oma erivajadusest ning taotleda vajaduse korral tugiteenuseid või sisseastumiseksamite, -katsete, -testide kohandamist, nt
 - lisa-aeg
 - oma ruum
 - lisavalgustus
 - ülesanded suuremas kirjas
 - arvuti kasutamise võimalus (arvuti kirjutusvahendina)
 - viipekeeletõlgi/isikliku abistaja kasutamise võimalus

- erivajaduste alase teabe käsitlemisel järgitakse andmekaitseõudeid (vt allpool)
- vastuvõtutöötajad on erivajadusega õppijate vastuvõtutingimustest ja nõuetest teadlikud ning oskavad sisseastujaid sobivalt nõustada ja toetada
- toimib teavitussüsteem, mille kaudu info liigub konfidentsiaalselt vastuvõtutöötajate ja teiste osakondade vahel
- võimalik on kehtestada täiendavaid vastuvõtutingimusi, sh
 - piirarvude, kvootide süsteem
 - sisseastumiseks vajalike punktide arvu vähendamine
 - erivajadusega üliõpilastele reserveeritud kohad

Delikaatsete isikuandmete töötlemine

1. Erivajadusega üliõpilaste andmeid töödeldes järgitakse **Isikuandmete kaitse seadust**, mis käsib kaitsta ühtviisi nii tavalisi isikuandmeid kui ka delikaatseid isikuandmeid, mille hulka kuuluvad mh puudeid ja terviseseisundit käsitlevad andmed.
2. Delikaatsete isikuandmete töötlemine tuleb registreerida **Andmekaitse Inspeksioonis**.
3. Delikaatsete isikuandmete töötlemise **registreerimistaotlus**, koos nõutavate lisadega tuleb Andmekaitse Inspeksioonile esitada vähemalt 1 kuu enne andmete töötlemise alustamist ning saada andmete töötlemisele heakskiidu andmekaitse järelevalveasutuselt.
4. Registreerimistaotluse peab katma kõik tegevused ja toimingud isikuandmete töötlemisel.
5. Isikuandmete kaitse seadusest tulenevalt on delikaatsete isikuandmete registreering kehtiv 5 aastat.
6. Registreerimistaotlust ei pea esitama, kui on määratud isikuandmete kaitse eest **vastutav isik** kellel on kohustus rakendada kõiki isikuandmete töötlemisele esitatud nõudeid.
7. Teatis isikuandmete kaitse eest vastutava isiku määramise kohta tuleb esitada andmekaitse inspeksioonile.

Lisainformatsiooni delikaatsete isikuandmete töötlemise, registreerimise ja juhiste kohta leiab Andmekaitse Inspeksiooni kodulehelt

Erivajadusega õppija vajaduste hindamine

- Üliõpilase erivajaduste kindlakstegemine on hädavajalik samm, et teda parimal moel toetada.
- Vajaduste hindamine on süstemaatiline infokogumisprotsess, mis aitab välja selgitada
 - üliõpilase tugevad küljed
 - tugiteenuste või kohanduste vajaduse (alus tegevuse planeerimiseks)
 - vajalikud ressursid (alus toetuse taotlemiseks)
- Hea tava kohaselt toimub hindamine üliõpilase ja hindajate koostöös
- Vajaduste hindamine koosneb järgmistest etappidest:
 - üliõpilane annab vastuvõtul teada oma erivajadusest
 - hindamisintervjuul üliõpilase vajaduste väljaselgitamine üliõpilase, kontaktisiku/nõustaja, õppejõudude ja vajaduse korral muude spetsialistide koostöös
 - tegevuskava koostamine tugiteenuste ja õppetöö kohanduste kavandamiseks ja ajakava kindlaksmääramiseks
 - asjaosaliste teavitamine, rollide ja vastutusala kindlaksmääramine
 - vajaduse korral toetuse, stipendiumi taotlemine
- Intervjuu on vajaduste hindamise olulisim komponent, kuna üliõpilane on parim ekspert oma erivajaduse alal ning saab selgitada, millist mõju erivajadus tema toimetulekule avaldab, mis meetmed või abivahendid on varem hästi toimunud ning mida ta vajab nüüd, et õpingutega edukalt toime tulla

Soovitusi intervjuerijale:

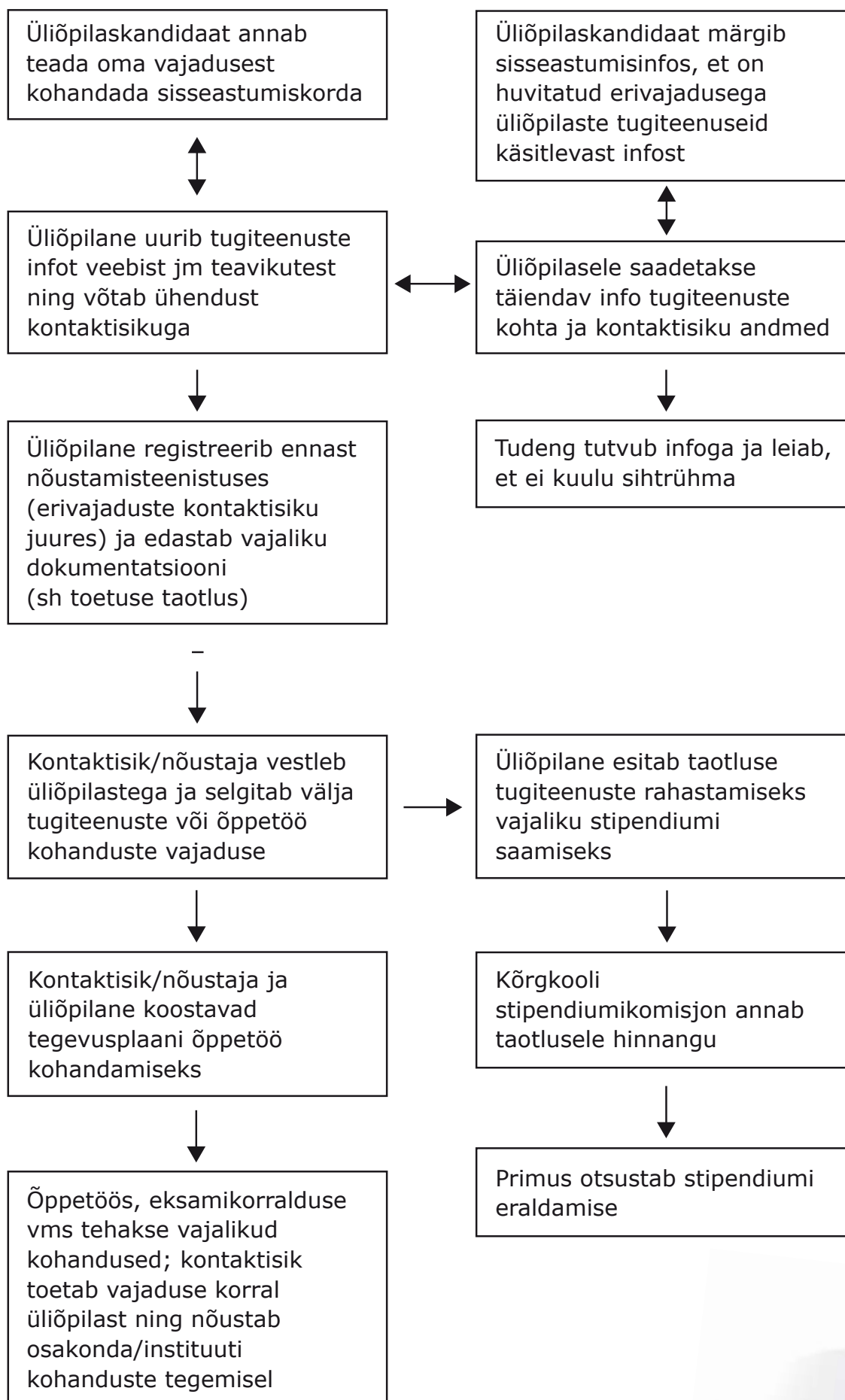
- kasuta arusaadavat keelt ja terminoloogiat
- järgi struktuuri! intervjuu on sihipärane vestlus, mille eesmärk on välja selgitada üliõpilase tugevad küljed ning valdkonnad, milles ta vajab tuge
- väldi suunatud küsimusi - sa ei saa eeldada, et tead, millised on üliõpilase vajadused
- väldi eelarvamusi
- võta intervjuuks piisavalt aega, ära kiirusta

- Käsitletavad teemad:
 - õppematerjalide kättesaadavus: kas materjali formaat on sobiv või on vaja seda kohandada?
 - abivahendite vajadus - sülearvuti, diktofon vms
 - transport ja füüsiline juurdepääs õppehoonele, ruumile
 - konspekteerimine - kas üliõpilane suudab samaaegselt kuulata ja teha märkmeid?
 - raamatukogu kasutamise võimalused ja piirangud
 - praktikumid - kas vaja teha kohandusi?
 - eksami- ja hindamissüsteemi kohandamise vajadus
 - praktilised elukorralduslikud küsimused, psühholoogiline toimetulek (nt üliõpilane ei ole omaette elanud, juhendamise, nõustamise, tugiisiku vajadus vms)

Info üliõpilase väljaselgitatud tugiteenuste ja õppetöö ja eksamikorra kohanduste kohta peab jõudma vajalike töötajateni kõrgkoolis. Teavitussüsteemi ülesehitus sõltub kõrgkooli suuruselt. Suuremas koolis teavitab kõrgkooli erivajadusega üliõpilaste kontaktisik või muu vajaduste hindamise läbiviija vajalikest kohandusest teaduskonna/instituudi vm üksuse kontaktisikut, kes edastab teabe konkreetse kohandusega seotud õppejõule või muule töötajale. Väiksemas kõrgkoolis saab kontaktisik või vajaduste hindamise läbiviija teavitada asjaomaseid töötajaid otse.

Info üliõpilase vajaduste kohta peab jõudma vajalike töötajateni kõrgkoolis.

Erivajadusega õppija kõrgkoolis - info liikumine

Tugiteenused

Programmi Primus raames on kõigi partnerkoolide üliõpilastel võimalik taotleda stipendiumi järgmiste õppetööga seotud tugiteenuste rahastamiseks:

- viipekeele tõlgi kasutamine õppetöös;
- transport (sh sotsiaaltransport, invataks) raske ja sügava liikumis- või nägemispuude puhul;
- isikliku abistaja teenus;
- auditoorses töös abiõpetaja kaasamine;
- logopeedi teenus;
- IKT-lahendused (sh e-õpe, õppeteksti helindamine ja/või digitaliseerimine);
- õppematerjali paljundamine;
- muud põhjendatud teenused või kulud.

Puuetega inimeste igapäevase toimetuleku toetamiseks pakuvad mitmeid nimetatud teenuseid ka kohalikud omavalitsused. Erivajadusega üliõpilasel on võimalik taotleda stipendiumi, kui ta vajab samu teenuseid seoses õppetöös osalemisega.

Eelkõige rehabilitatsiooniteenuste ja abivahendite puhul peab taotleja kindlaks tegema, kas taotletavaid teenuseid või abivahendeid ei rahastata Sotsiaalkindlustusameti või Haigekassa vahenditest.

Tugiteenuste piirmäärad täiskoormusega õppe puhul 2011/2012. õppeaastal:

- viipekeele tõlk – kuni 510 eurot/kuus
- transport – kuni 95 eurot/kuus
- isiklik abistaja – kuni 95 eurot/kuus
- õppematerjali paljundamine – kuni 30 eurot/kuus

Stipendiumide eraldamise põhimõtete kohta vt lisa Primuse kodulehel (<http://primus.archimedes.ee> > Erivajadusega õppija > Praktilisi juhiseid).

Üliõpilaste isikliku abistaja teenust korraldab Eesti Liikumispuudega Inimeste Liit (<http://www.elil.ee>, lisainfo elil@elil.ee)

Mitmes koolis välja töötatud teenuseid vastavalt oma üliõpilaste vajadustele ja kõrgkooli võimalustele.

Nt Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli raamatukogud korraldavad nägemispuudega üliõpilastele kuulderaamatute sisselugemist, TÜ raamatukogu pakub nägemis- ja liikumispuudega üliõpilastele raamatute kojukannet.

Täpsem info kõrgkoolide veebilehtedelt ja erivajadusega üliõpilaste kontaktisikutelt.

Juurdepäas õpikeskkonnale

Õpikeskkonna juurdepääsetavusel on mitu mõõdet: erivajadusega õppija jaoks on oluline, et ta jõuaks kõrgkoolini, saaks takistusteta liikuda kõrgkooli hoonetes (füüsiline juurdepääs õppehoonetele, seminari- ja laboriruumidele, raamatukogule jms) ning et ka kogu kõrgkooliõppe seisukohast oluline info ning õppe sisu oleksid talle kättesaadavad (arvutitöökoha ning veebi juurdepääsetavus, õppematerjalide ja kontaktõppe formaadi sobivus ja arusaadavus).

Juurdepääsetav õpikeskkond tähendab, et kõik õppijad saavad takistusteta liikuda kõrgkooli hoonetes ning info ja õppe sisu on neile hõlsalt ja sobivas vormis kättesaadav.

Füüsiline juurdepääs õppehoonetele ja liikumine hoonetes

- Kõrgkooli hoonete füüsilise juurdepääsu kaardistamisel ja parandamisel on üldaluseks Eesti Vabariigi majandus- ja kommunikatsiooniministri 28. novembri 2002. a määrus nr 14 "Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes".
- Kaardistamisel arvestatakse järgmisi aspekte:
 - hoone asukohainfo (üldine asukoht, transpordivõimalus, kaugus peatuskohtadest, takistusteta ligipääs peatusest, suunaviidad ja muud sildid, loetavus)
 - invaparkimine
 - jalg- ja kõnniteed maja ees, sissepääs hoonesse (peauks, muud sissepääsud)
 - siseolud hoones (sh valgustus, sisustuse või varustuse värvikontrastid, üldine liikumise kergus, liikumistakistused, kaldteed, teeninduslettide kõrgus, käsipuud, allergeenide olemasolu)
 - invalift
 - invatualett
- 2010. aastast on kõrgkoolidel võimalik programmi Primus raames taotleda toetust oma õpikeskkonna füüsilise juurdepääsu kaardistamiseks. Juurdepääsu kaardistajateks on Eesti Liikumispuudega Inimeste Liidu eksperdid, kes on täiendanud oma kaardistust, võttes arvesse nägemispuude ja orientatsioonihäirete puhul tekkida võivaid juurdepääsupiiranguid. Kaardistatud on Tartu Ülikooli, Infotehnoloogia Kolledži ja Tallinna Tehnikaülikooli hooned, kaardistamisel Eesti Maaülikool, vt Liikumisvabaduse portaal.

Arvutitöökoha ligipääsetavus

Riistvara

- Riistvara soetamisel on kaks põhinõuet:
 - standardsus (mittestandardised lahendused ei arvesta sageli erivajadusega kasutajate vajadustega)
 - juurdepääsetavuse arvestamine algusest (valikust ja soetamisest) peale - olemasoleva, kuid juurdepääsmatu süsteemi ümbertegemine on palju kulukam ja ajamahukam kui uue kavandamine juurdepääsetavana
- Kõrgkoolis peaks olema töötaja (nt haridustehnoloog), kes tunneb peamisi IT-juurdepääsulahendusi ja oskab eri toodetes orienteeruda.
- Suuremas kõrgkoolides võiks olla ka põhiliste juurdepääsulahenduste demokomplekt.

Tarkvara

- Standardsetes süsteemipaigaldustes peaks olema juurdepääsuvahendite komplekt (näiteks Windowsis ja Ubuntu Linuxis Accessibility-menüüvalik).
- Õpperuumide haldurid ja tugipersonal peaksid teadma, kuidas juurdepääsuvahendeid aktiveerida ja kasutada, samuti suutma leida Internetist lihtsamaid vabavaralisi ja/või vabatarkvaralisi tugitarkvaratooteid ning neid kasutusse võtta.

IT-tugilahendused

IT-tugilahendused on infotehnoloogilised riist- ja tarkvaratooted ning nende kombinatsioonid, mis võimaldavad muuta tavapärase arvutitöökoha kasutatavaks erinevate puuetega inimeste jaoks. Siia kuuluvad näiteks punktkirjaseadmed, mitmesugused eriklaviatuurid ja -hiired, helide visualiseerimisvahendid jpm.

Spetsiaalseid tugilahendusi tuleks kasutada nii palju kui vajalik, nii vähe kui võimalik, kuna need on kallimad ning ei ole universaalsed. Kui erilahenduse kasutamine on ainuvõimalik, tuleb hoolikalt valida - vaja on individuaalset lähenemist.

Sisestades otsimootorisse päringu assistive technology, saab piisavalt infot sobivate IT-tugilahenduste otsimiseks. Pika kogemusega Suurbritannia firma Inclusive Technology tootekataloog annab valdkonnast väga hea ülevaate: <http://www.inclusive.co.uk/products/index.shtml>

Erinevate puuete puhul kasutatavate tugilahenduste kohta vt üksikasjalikku ülevaadet Primuse kodulehel (> Õppija > Vormid ja juhendid > Ligipääs infoühiskonnale – tugitehnoloogia)

Veebi ligipääsetavus

- Standardsus

Kõrgkooli veebileht peab vastama Rahvusvahelise Veebikonsortsiumi standarditele. Standardsust saab kontrollida veebipõhise valideerimislahendusega aadressil <http://validator.w3.org>

- Erivajadustega arvestamine

Kui üldvalidaatoriga on saavutatud vastavus tavastandardile, tuleks täiendavalt kasutada juurdepääsetavusvalidaatorit <http://wave.webaim.org/>. See annab rea täpsemaid soovitusi, mida tuleks erivajadustega (eeskätt nägemispuudega) inimeste paremaks teenindamiseks arvestada.

- Lisameetmed

Veebilehtede loomisel võiks lisaks valideerimisele teha järgmist:

- testida loodavat lehte vähemalt Firefox, Internet Exploreri ja Safariga ning MS Windowsi, Linuxi ja MacOS X platvormidel. Lehe välimus ei tohiks eri variantides olulisel määral erineda.
- Testida lehte Lynxi või mõne muu puht-tekstilise veebilehitsejaga. Kuna enamasti on tegu eestikeelsete lehtedega, võib rahvusvahelistel validaatoritel jääda mõni keelespetsiifiline ebatäpsus märkamata.
- Lasta lehte lugeda inimesel, kelle emakeel on muu kui lehel kasutatav keel. Lisaks teise emakeelega kasutajatele aitab see tublisti ka lugemiraskustega (düsleksiaga) inimesi.

Infotehnoloogia alaseid soovitusi

Kõrgkooli spetsialistile

- Uuri inimeselt täpsemalt järele, milles üliõpilase erivajadused seisnevad. Ära eelda, et selle pimeda noormehe vajadused on samad kui eelmisel aastal lõpetanud pimedal tüdrukul!
- Tee endale selgeks levinumad IT-juurdepääsulahendused peamiste puuderühmade (eeskätt nägemis-, kuulmis- ja liikumispuue, aga ka lugemis- ja kirjutamisraskused) jaoks.
- Tee endale selgeks veebikeskkonna põhilised juurdepääsu-nõuded ning võta eesmärgiks viia olemasolev veebikeskkond nendega vastavusse. Eriti tähtis on õigel ajal sekkuda uute veebiprojektide juures (näiteks kõrgkooli uus veebileht).
- Tee endale selgeks levinumad avalikud veebiteenused (portaalid, otsimootorid, ajaveebikeskkonnad, wikid, sotsiaalvõrgustikud...) ning oska hinnata nende juurdepääsetavust.
- See võimaldab anda soovitusi näiteks nägemispuudega inimesele, kes sooviks hakata ajaveebi kirjutama või osalema mõnes sotsiaalvõrgustikus.
- Aita õppejõududel mõista, et juurdepääsunõuded ei ole tüütu formaalsus, vaid võivad määrata, kas inimesel on võimalik kõrgkoolis õppida või mitte.

Õppejõule

- Üliõpilane on oma erivajaduse ekspert. Enamasti oskab ka öelda, mis laadi kohandamist ta vajab. Kui ei, tasub küsida nõu infotehnoloogilt või erivajadusega üliõpilaste kontaktisikult.
- Vahel piisab väga väikesest kohandamisest, et inimesele vastu tulla.
- Tasub välja pakkuda alternatiivseid meetodeid kursuse läbimiseks (asenduskirjandus, e-õpe), samuti alternatiivseid õppematerjale.
- Tasub olla kursis peamiste erivajaduste ning nende kompenseerimiseks kasutatavate meetoditega (alates ratastoolist ja lõpetades juhtkoera, viipekeeletõlgi ja punktkirjamonitoriga).
- E-materjalide puhul ära eelda kasutajalt mingi kindla arvuti, operatsioonisüsteemi või tarkvara olemasolu (v.a juhul, kui konkreetne tarkvara või süsteem on kursuse õppetöö peamiseks sisuks). Windows ja Microsoft Office on tasuta!
- Veebimaterjali puhul tasub jälgida nende vastavust veebistandarditele – selles osas oskab aidata kooli haridustehnoloog. Ära kasuta veebimaterjalide tegemiseks MS Wordi või mõnda muud selleks mitte ettenähtud töövahendit.
- Erivajadusega üliõpilane on üliõpilane nagu iga teine. Me ei vaata prille kandvat inimest veidra pilguga – miks peaks seda tegema ratastooli kasutava inimese puhul.
- Erivajadus ei tähenda tingimusteta hinnaalandust! Erivajadusega tudengilt võib eeldada sama vastutustundlikku ja pühendunud suhtumist õppimisse kui erivajadusteta tudengilt.

Erivajadusega üliõpilasele

- Ära eelda, et „keegi sinu probleemist nagunii mitte midagi ei jaga“, kuid ole valmis selleks, et pead seda detailselt selgitama (ning vahel ka lükkama ümber eksiarvamusi).
- Tunne oma õigusi. Ülikoolipere liikmena on sul õigus õppetöele ja ka muule koolielule juurde pääseda – leplik suhtumine juurdepääsmatutesse õppematerjalidesse või veebilehte jätab hätta mitte üksnes sinu, vaid ka teised peale sind.
- Ära üksnes kritiseeri, vaid anna ka head nõu. Sinu erivajaduse osas oled sina ise koolile kõige kättesaadavam ekspert.
- Kui vajad mingit konkreetset tugiteenust või -lahendust, anna sellest kooli erivajadusega üliõpilaste kontaktisikule teada. Kui veel ei ole toimivat riiklikku mehhanismi vajaliku teenuse saamiseks või abivahendi soetamiseks, kuid kui kool teab konkreetset vajadust, on palju lihtsam selles suunas töötada.
- Kui konkreetse aine/kursuse õppejõud sinu vajadustega ei arvesta, ürita esmalt temaga rääkida ja selgitada, mida ja milleks sul on vaja, et õppetöös osaleda. Kui sellest ei ole abi, palu abi erivajadusega üliõpilaste kontaktisikult – küsimuse tõstatamisega aitad ka neid, kes tulevad pärast sind.

Õppe kättesaadavus

- Kas erivajadusega õppijal on võimalik õppetöös teistega võrdselt osaleda?
- Kuidas kohandatakse õppematerjale?
- Kuidas kohandatakse õppetööd?
- Kas e-õpe on kättesaadav erinevate vajadustega õppijatele?

Õppe sisu või õpikeskkond võivad mõnikord olla raskesti juurdepääsetavad, eriti neile üliõpilastele, kes ei õpi tavapärasel viisil. Võib osutada vajalikuks, et tuleb teha ettevalmistusi ja kohandada õpet.

Õppetöös osalemise hõlbustamiseks on sageli vaja ainult väikest kohandamist.

Kui materjalid on esitatud kasutajasõbralikult ja õppetöö korraldatud paindlikult, saavad sellest kasu kõik, mitte ainult erivajadusega üliõpilased.

Juhiseid tugitöötajale ja õppejõule

Hea praktika uue õppeaasta/kursuse algul

- Tutvusta enne õppetöö algust kõrgkooli hooneid ja loenguruume - see minimeerib üliõpilaste ärevust ja aitab ennetada probleeme
- Kursuse tutvustamine tagab, et üliõpilased on teadlikud kursuse õpiväljunditest ja kursuse läbimise nõuetest
- Tee kohustusliku kirjanduse nimekiri ja kursuse kokkuvõtte kättesaadavaks enne kursuse algust
- Tee varakult kindlaks, kas üliõpilastel on erivajadusi, millega arvestamiseks tuleb midagi kohandada
- Teavita uusi üliõpilasi võimalikest tugiteenustest ja sellest, kuidas neid saada

Kursuse ettevalmistamine

- Esita selgelt kursuse läbimise tingimused ja nõuded
- Veendu, et üliõpilased on neist teadlikud
- Tee kindlaks, mis takistusi võib erivajadusega üliõpilasel kursusel osalemisel tekkida
- Selgita välja, kuidas on võimalik õpet kohandada, et see oleks ligipääsetavam
- Hinda kursuse paindlikkust tähtaegade, osalusprotsendi, võimalike ajapikenduste, alternatiivsetele kursustele ülemineku suhtes

Õppematerjalide vormistamine

- Kohtu üliõpilastega, et selgitada välja, mis vormis oleks õpe ja materjalid vaja esitada, millist tehnoloogiat kasutada
- Tee loengukonspekt ja jaotusmaterjalid elektrooniliselt kättesaadavaks
- Loenguslaidides ja esitlustes kasuta minimaalselt tähesuurust 18
- Slaididelt on lihtsam lugeda *sans serif* -kirjastiile (nt Arial, Helvetica, Comic sans)
- Limiteeri info hulka slaididel - maksimaalne on kuus punkti
- Liigenda pikem tekst lõikudeks
- Allajoonimise aseme kasuta oluliste punktide puhul **rasvast kirja**
- Minimeeri teksti hulka, kasuta lausete asemel märksõnu
- Kasuta olulise illustreerimiseks lihtsaid diagramme või visuaalseid vihjeid (NB! Nägemispuudega kasutajate jaoks tuleb need varustada alternatiivkirjeldustega)
- Kasuta pigem kahe- kui ühekordset reavahet
- AINULT SUURTÄHTEDEGA KIRJUTATUD TEKST ON RASKEMINI LOETAV. Parem kasuta nii suuri kui ka väikseid tähti
- Kasuta piisavalt värvi ja kontraste parema nähtavuse saavutamiseks
- Hoia taust lihtne, väldi mustreid ja ära kasuta samaaegselt mitmeid värve
- Koosta kogu esitlus ühtses stiilis ja värvikasutusega
- Kasuta tumedat teksti ja heledat tausta heledates ruumides ja heledat teksti ja tumedat tausta pimedamates ruumides

Soovitusi õppe sisu kättesaadavamaks muutmiseks

- Tee kohustusliku kirjanduse nimekiri enne kursuse algust kättesaadavaks. Sellest on kasu lugemisraskustega üliõpilastel, samuti jääb aega tekste nägemispuudega üliõpilaste jaoks sisse lugeda
- Tee loengukonspektid ja jaotusmaterjalid eelnevalt elektrooniliselt kättesaadavaks
- Juhenda üliõpilasi, millised on olulisemad tekstid ja veebiallikad
- Anna juhiseid nii suuliselt kui kirjalikult
- Too selgelt välja põhimõisted ja uued terminid
- Seisa näoga auditooriumi poole ja väldi rääkimise ajal ringi liikumist
- Tutvusta teemat lihtsalt. Näitlikusta ja konkretiseeri alati kui võimalik
- Toolid peavad auditooriumis olema paigutatud nii, et üliõpilastel oleks võimalikult hea näha ja kuulda
- Julgusta üliõpilasi kasutama sülearvuteid, diktofone ja muid tehnilisi abivahendeid
- Veendu, et üliõpilased, kes peavad istuma auditooriumis eespool (nt nägemis- või liikumispuude tõttu), saavad seda takistusteta teha

Kuidas kohandada õpikeskkonda kuulmispuudega üliõpilasele

- Selgita tundmatuid või tehnilisi termineid. Viipekeeletõlkidel võib olla vaja mõelda koos üliõpilasega välja uusi viipeid uue sõna või mõiste kohta
- Kirjuta uued sõnad üles ja kasuta uute mõistete selgitamisel näited
- Tee esitatud infost tihti kokkuvõtteid - see hõlbustab arusaamist ja õpitu omandamist
- Jäta üliõpilastele rohkem aega uue info vastuvõtmiseks ja märkmete tegemiseks. Üliõpilastel, kes loevad huultelt, võib räägitud tekstist palju kaduma minna
- Pea meeles, et viipekeeletõlgid vajavad kõne tõlkimiseks aega
- Markeeri selgelt üleminek uuele teemale
- Märgi üles oluline info ja põhipunktid
- Kasuta võimalusel näitlikustamisvahendeid - jooniseid, diagramme jms
- Veendu, et auditooriumi valgustus on piisav ja paiguta toolid nii, et üliõpilased võivad näha teiste nägusid
- Vähenda taustamüra nii palju kui võimalik
- Kasuta võimaluse korral induktsioonisilmust (vähendab kuuldeaparaadis taustamüra)
- Räägi selgelt ja kasuta korrektset keelt
- Küsi üliõpilastelt regulaarselt tagasisidet veendumaks, et nad jõuavad toimuvat jälgida

Kuidas kohandada õpikeskkonda nägemispuudega üliõpilasele

- Anna infot nii kirjalikult kui suuliselt
- Julgusta üliõpilast kasutama diktofoni
- Tee loengumaterjalidest suurendatud koopiaid
- Ole koduste tööde tähtaegadega paindlikum, kuna kirjalikud ülesanded võivad nägemispuudega üliõpilasel võtta 50% kauem aega
- Reserveeri loenguruumi esirea kohad nägemispuudega üliõpilastele ja vajadusel kasutada suurendatud teksti
- Kui üliõpilane kasutab juhtkoera, siis vajab ta enam ruumi
- Veendu, et põhilised õppematerjalid oleksid kättesaadavad alternatiivsetes formaatides (sisseloetud tekst, kõnesüntesaatoriga loetav tekst - töödeldav tekstifail, mitte pdf)
- Kavanda varakult õppekülastused ja muu õppehoone väline tegevus ning juhi sellele eraldi tähelepanu
- Kui üliõpilane ei saa tavapärasest kodust ülesannet täita, kaalu alternatiivseid võimalusi, mis laseksid tal oma teadmisi materjali kohta demonstreerida

Kuidas kohandada õpikeskkonda füüsilise puudega üliõpilasele

- Ligipääsu küsimused tuleb üliõpilastega läbi arutada ja vajalikud ettevalmistused teha juba enne kursuse algust
- Ratastoolikasutajal või liikumisraskustega üliõpilasel võib olla probleeme õigeks ajaks loengusse jõudmisega. Reeglid saab kokku leppida üliõpilasega individuaalselt
- Kui kavandatud auditoorium või hoone ei ole füüsilise puudega üliõpilasele juurdepääsetav, ole valmis seda vahetama
- Auditooriumi esireas tuleb kohad reserveerida ratastoolis üliõpilastele
- Üliõpilane võib tulla auditooriumi isikliku abistajaga
- Tööpinnad või –lauad, mis on liiga kõrgel või millel ei ole küllaldaselt ruumi, tuleb muuta või asendada sobivatega
- Füüsilise puudega üliõpilasel võib olla raske kasutada raamatukogu. Vajalik võib olla koostöö raamatukogu personaliga, et korraldada näiteks paremat juurdepääsu kataloogidele, raamaturiulitele jms
- Üliõpilane võib vajada abi töös materjalidega või märkmete tegemisel (nt lehekeerajad või randmetoed)
- Julgusta üliõpilasi kasutama loengu salvetamiseks diktofoni. Vaja võib minna ka konspekterija abi
- Tee loengukonspektide ja slaidide koopiad aegsasti kättesaadavaks
- Anna vajaduse korral lisaaega kirjalike kodutööde esitamiseks

Kuidas kohandada õpikeskkonda lugemis- ja kirjutamisraskustega üliõpilasele

- Kasuta pigem värvilist kui valget paberit ja hoi taust puhas
- Kasuta selget, suurt kirjastiili (nt **Arial** või **Comic Sans** ja pigem **rasvast kirja** kui allajoonimist)
- Hoi tekst lihtne ja liigendatud, kasutada märksõnu ja selgeid pealkirju
- Kasutada graafikuid, diagramme ja teisi visuaalseid vahendeid
- Kirjuta arusaadavalt ja väldi punasega kirjutamist
- Anna lühiülevaade eelmisest loengust ja samuti järgmisest loengust
- Tee konspektidest ja slaididest koopiad. Vähenda info hulka igal lehel
- Tutvusta lühidalt kohustuslikku kirjandust
- Kompleksne teema jaga väiksemateks, lihtsamateks alateemadeks
- V väldi liigset ja keerukat erialakeelt
- Kasuta praktilisi interaktiivseid ja multisensorseid õpetamismeetodeid (grupitööd, videoesitlused, praktilised harjutused jms)
- Tõsta esile teemas esinevaid seaduspärasusi, aita üliõpilast seoste loomisel
- Julgusta üliõpilast kasutama mõistekaarditehnikaid märkmete tegemisel
- Julgusta üliõpilast küsima küsimusi ja vajaduse korral selgita materjali uuesti, kasutades lihtsamat sõnastust

Kuidas kohandada õpikeskkonda tähelepanu- ja keskendumisraskustega üliõpilasele

- Korralda ülesanded või kodutööd ümber nii, et need sisaldaksid ainult hädavajalikke tegevusi
- Jaga kompleksed ülesanded väiksemateks osadeks ja tutvusta neid üks korraga
- Hoia õpikeskkond lihtne ja vähenda segavaid faktoreid (müra, tugev valgus, sagimine jms)
- Kasuta võimaluse korral lühikesi, lihtsaid laused
- Esitle uut infot loogilises järjestuses
- Väldi kahemõttelisi sõnu ja kahekordset eitust
- Kasuta pigem aktiivseid kui passiivseid konstruktsioone
- Õpeta üliõpilasele, kuidas analüüsida ja jagada ülesandeid osadeks, et nad saaksid õppida iseseisvalt
- Anna positiivset tagasisidet
- Kasuta võimalikult palju praktilisi näiteid ja ülesandeid
- Anna instruksioone ükshaaval ja kontrolli sageli, kas üliõpilane sai aru
- Töös kasuta mälu tehnikaid ja julgusta üliõpilasi neid kasutama
- Kasuta kordusi, näitlikusta uusi ülesandeid
- Anna üliõpilasele ülesannete täitmiseks lisaaega
- Luba üliõpilasel lindistada loenguid või kasutada sülearvutit
- Jaga info väiksemates osadeks, nt parem **AB CD EF** kui **ABCDEF**
- Kasuta visuaalseid vahendeid, eri värve ja märke
- Osuta ühenduskohtadele, seostele

Hindamissüsteem ja eksamikorraldus

- Kuidas on võimalik kohandada hindamis- ja eksamisüsteemi?
- Milliseid alternatiivseid hindamismeetodeid kasutatakse?
- Kuidas üliõpilasi eksamiteks ette valmistatakse?

Hindamise ja eksamite eesmärk on mõõta üliõpilase arengut vastavalt akadeemilistele standarditele ja kursuse õpiväljunditele.

Hindamismeetodid ja eksamikorraldus on tavaliselt täpselt kindlaks määratud vormis. Samas peaks valitud vorm võimaldama kõigil üliõpilastel võrdsetel alustel demonstreerida oma teadmisi ja oskusi.

Erivajadusega üliõpilased ei ole alati võimelised näitama oma tegelikke teadmisi ja oskusi tavapärase ja kohandamata hindamismeetodite abil. Mõnedele üliõpilastel võib tekkida raskusi eksamiküsimustest arusaamisega ja formaadiga ning nad võivad vajada kõrvalabi.

Kõrgkoolides tuleks rakendada kõiki arvestavat hindamispraktikat, s.t ka alternatiivseid hindamisviise, et minimeerida erivajaduse mõju üliõpilase sooritusele.

Üliõpilane peaks saama keskenduda eksami sisulisele sooritamisele.

Kuidas kavandada erinevate vajadustega arvestavat hindamist

- Tee üliõpilaste vajaduste hindamise käigus kindlaks kohandamist vajavad valdkonnad
- Planeeri hindamisprotsessi pikemalt ette
- Esita üliõpilastele hindamisprotsessi kirjeldus, et nad teaksid, mida neilt oodatakse
- Teavita üliõpilasi kogu kursuse hindamis põhimõtetest ja hinde eri komponentide osakaalust

Võimalikud alternatiivseid hindamisvormid

Õpitulemuste hindamiseks on erinevaid meetodeid:

- pidev hindamine
- valikvastustega testid
- elektroonilised presentatsioonid CD-l või veebis
- portfoolid, töövihikud ja õpipäevikud
- analüütilised harjutused
- video- või audio esitlused
- praktilised projektid
- dokumenteeritud töendusmaterjal
- laboritöö või välipraktika raport
- esitlused auditooriumis
- uurimisprojektid
- andmete analüüs
- on-line hindamine
- töökogemuse raport
- suuline eksam
- punktiarvestus

Erivajadusega üliõpilaste töö hindamise võimalikud erisused

- Kui üliõpilasel ei ole võimalik mingit ülesannet täita, anna alternatiivne ülesanne, mis võimaldaks üliõpilastel demonstreerida oma teadmisi teema kohta
- Kuulmispuudega üliõpilased võivad vajada küsimuste ja vastuste tõlkimist viipekeelde
- Nägemispuudega üliõpilasi tuleb hinnata suuliselt või nad peavad saama kasutada ekraanilugemistarkvara
- Nägemispuudega üliõpilased võivad vajada ettelugejat
- Üliõpilane võib vajada eksamil omaette ruumi

Kuidas kohandada eksamikeskkonda kuulmispuudega üliõpilasele

- Kui tudeng kasutab viipekeelt või kui eksam on suuline, võimalda viipekeeletoetust kasutamist
- Kui üliõpilane loeb huultelt, seista näoga tema poole ja räägi selgelt
- Esita kõik juhised kirjalikult ja selges keeles
- Helikvaliteedi parandamiseks kasuta eksamiruumi, mis on varustatud induktsioonisilmusega

Kuidas kohandada eksamikeskkonda nägemispuudega või pimedale üliõpilasele

- eksamimaterjalid punktkirjas või elektrooniliselt
- ekraanilt lugemise tarkvaraga
- eksamimaterjalide suurendamine arvutis
- ettelugejate kasutamine
- eksamimaterjalide sisselugemine
- vastuste dikteerimine diktofoni või kirjutajale

Kuidas kohandada eksamikeskkonda füüsilise puudega üliõpilastele

- lisa-aeg eksamiküsimustele vastamisel
- eraldi eksamiruum üliõpilastele, kes kasutavad tehnilisi abivahendeid, erimööblit vms
- puhkepausid
- kirjutamisraskustega üliõpilastele võimalus lindistada või kirjutaja abi
- ettelugeja kasutamine
- isikliku abistaja lubamine eksamile
- erimööbel üliõpilastele, kes ei suuda pikka aega istuda
- sobiva kõrgusega laud ratastoolis üliõpilasele
- ratastoolile liikumisvõimaluste kindlustamine

Kuidas kohandada eksamikeskkonda lugemis- ja kirjutamisraskustega üliõpilastele

- Väldi eksamiküsimustes keerulist keelekasutust ja erista küsimused selgelt
- Anna lisa-aega - keskmisel 10 minutit iga tunni kohta
- Eelista valikvastuseid või lühivastuseid essee tüüpi vastustele
- Väldi erinevaid vastuselehti ja vorme
- Luba üliõpilasel kasutada sõnaraamatut, spellerit või isiklikku õigekirjalooendit
- Kirjuta eksamiküsimuste suuremas kirjas helesinisele või roosale paberile, et vähendada liigset kontrastsust
- Kindlusta, et eksamiruum oleks vaikne
- Luba üliõpilastel kasutada eksamiküsimusi lindistatult ja lindistada vastuseid
- Luba üliõpilastel kasutada arvutit
- Lubada üliõpilastel kasutada kirjutaja abi
- Luba üliõpilasel eksamimaterjalidega eelnevalt tutvuda ja selgita neile tundmatuid sõnu
- Ära vähenda hinnet õigekirjavigade arvel

Kasulikku infot

- Õppimisvõimalused välismaal
- Koostööpartnerid
- Abivahendid

Õppimisvõimalused välismaal

SA Archimedes hariduskoostöö keskus - info programmi Erasmus ja muude välismaal õppimise võimaluste kohta.

Erasmuse programmi raames saavad Eesti kõrgkoolide üliõpilased minna õppima ja praktikale Euroopa Liidu liikmesriikidesse, programmiga liitunud Euroopa riikidesse (Island, Norra, Liechtenstein) ning kandidaatriiki Türgi. Erivajadusega üliõpilasel on võimalik taotleda lisatoetust erivajadusega seotud kulude katteks.

Lisainfo programmi kohta kõrgkooli Erasmuse programmi koordinaatorilt.

Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur on koostanud kõrgharidusele juurdepääsu andmebaasi (Higher Education Accessibility Guide, HEAG) - info erivajadusega üliõpilaste tugiteenuste kohta 28 Euroopa riigi kõrgharidusasutustes, ülevaated riikide kõrghariduspoliitika ja erivajadusi käsitleva poliitika kohta ning olulised kontaktandmeid, sh riigi HEAG andmebaasi kontaktisiku ning andmebaasis esitatud kõrgkoolide erivajadusega üliõpilaste kontaktisikute kontaktid.

Andmebaasis saab teha päringuid konkreetse kõrgkooli ning konkreetse tugiteenuse kättesaadavuse kohta nii valitud riigi keeles kui inglise keeles. Andmebaasi eesmärk on aidata erivajadusega üliõpilastel ja nende tugiisikutel valida sobiv õppeprogramm ja üliõpilasvahetuse võimalus.

Koostööpartnerid

Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIK)- 49 liikmesorganisatsiooni katuseorganisatsioon, mis ühendab 16 piirkondlikku puuetega inimeste koda ning 33 erinevat puudespetsiifilist ühendust üle Eesti.

Eesti Liikumispuudega Inimeste Liit (ELIL) – koordineerib Primuse programmi raames erivajadusega üliõpilaste isikliku abistaja teenust

Liikumisvabaduse portaal – info erinevate ühiskondlike objektide ligipääsetavuse kohta suuremates linnades üle kogu Eesti; portaali jõuavad ka kõrgkoolide ligipääsetavuse kaardistuse tulemused

Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus – nõustab abivahendi valikul ja keskkonna kohandamisel

Kasutatud allikad:

EL Phare Twinning projekt "Töö ja puuetega inimesed", tööandja käsiraamat

Esteetön opiskelu yliopistossa, Soome haridusministeerium 2005

Euroopa Nõukogu raport "Universaalse disaini kontseptsiooni rakendamise kaudu täieliku kaasamise saavutamine", 2007

Good Practice Guidelines for the Providers of Supports and Services for Students with Disabilities in Higher Education, AHEAD 2008

Joost, M. Universaalne disain - mis see on? Ajakiri "Sinuga", märts 2007

Kikkas, K. Using the Internet in Rehabilitation of People with Mobility Impairments - Case Studies and Views from Estonia (Interneti kasutamine liikumispuudega inimeste rehabilitatsioonis - vaateid ja näiteid Eestist). Doktoritöö. Tallinna Tehnikaülikool, 1999.

Sotsiaalministeeriumi koduleht (vaadatud 17.03.2011)

Tallinna linnavalitsuse koduleht (vaadatud 17.03.2011)

Tartu linnavalitsuse koduleht (vaadatud 17.03.2011)